

Anamaria Tudorie, *Aspecte tehnologice ale ceramicii Starčevo-Criș din Transilvania [Technological Aspects Concerning Starčevo-Criș Pottery from Transilvania]*, Bibliotheca Brukenthal, LXVI, Sibiu, Ed. Altip, 2013, 310 p. (ISBN 978-606-93508-0-5)

IOAN ALEXANDRU BĂRBAT

Muzeul Civilizației Dacice și Romane, Deva
ioan_alexandru_barbat@yahoo.com

În seria Bibliotheca Brukenthal, ajunsă în acest moment la numărul LXVI, putem remarca o apariție editorială inedită, semnată de Anamaria Tudorie. Volumul la care vom face referire în continuare, *Aspecte tehnologice ale ceramicii Starčevo-Criș din Transilvania*, reprezintă varianta publicată a tezei de doctorat a autoarei, susținută la Universitatea „Lucian Blaga” din Sibiu, în toamna anului 2012, sub coordonarea lui Sabin Adrian Luca.

De la bun început dorim să precizăm că publicarea tezei de doctorat constituie un pas important pentru completarea imaginii, încă fracționată, asupra evoluției culturii materiale a primelor comunități neolitice din spațiul intracarpatic transilvănean.

Demersul de față se înscrie în preocupările anterioare care au avut în atenție probleme legate de evoluția neoliticului timpuriu la nord de Dunăre, aspecte ale

istoricului cercetărilor, publicarea unor materiale ceramice inedite și interpretarea lor în urma rezultatelor obținute din analiza statistică sau din inserarea lor în bazele de date, toate acestea fiind reluate și în diferite capitole ale cărții de față.

Capitolele lucrării sunt precedate de „Introducerea Editorului” (p. 5), unde S. A. Luca punctează necesitatea acestui demers, în contextul noilor metode de analiză ale artefactelor, în manieră analitică, și de un „Cuvânt Înainte” (p. 7) din partea autoarei, unde sunt enumerate etapele care au condus la recenta apariție editorială (licență, masterat, stagii de pregătire, doctorat) și rezultatele obținute în urma cercetărilor proprii.

De referință prin conținut și întindere sunt cele șapte capitole ale lucrării, care tratează pe rând, în lumina datelor actuale, contextul general în care își fac apariția primele comunități neolitice la nordul Dunării. Astfel, din parcurgerea cuprinsului poate fi desprins cu ușurință conținutul principal al volumului, alcătuit din: evoluția istoriografiei, date de cronologie relativă și absolută, tehnologia ceramicii, aspecte ale sistemului de credințe, analize matematico-statistice etc.

Primul capitol al lucrării, „Cadrul Geografic” (p. 9-12), are menirea, în concepția autoarei, să delimiteze spațiul fizico-geografic actual care, de la sfârșitul mileniului VII și până la mijlocul mileniului VI, constituie teritoriul unde întâlnim toate cele patru etape ale complexului cultural Starčevo-Criș, așa cum au fost ele definite de

către Gheorghe Lazarovici, acum aproape patru decenii. Tratatul cadrului natural s-a realizat prin împărțirea subiectului în subcapitole, care punctează principalele caracteristici ale reliefului, solurilor, hidrografiei, climei, faunei și habitatului.

Referitor la aspectele climatice, A. Tudorie se aliniază teoriilor postulate asupra debutului neoliticului timpuriu la sud și nord de Dunăre, arătând că începuturile Holocenului coincid cu apariția primelor comunități neolitice în zonă, la acest punct al discuțiilor, subliniind și rolul datelor și diagramelor sporo-polinice.

Un alt subcapitol care poate fi amplificat și pe viitor, dat fiind faptul că reprezintă încă un teren fertil pentru cercetarea arheologică românească, este intitulat „Interacțiunea omului cu mediul”, unde sunt puse în evidență, printre altele, și rezultatele cercetărilor arheozoologice.

În capitolul „Istoricul cercetărilor cu privire la cultura Starčevo-Criș” (p. 13-26) sunt dezbătute aspectele generale ale subiectului, pornind de la originea din limba greacă a termenului neolitic (*neos*=nou, *lithos*=piatră), amintind de discuțiile care au preocupat cercetătorii pe parcursul secolului XX, respectiv „revoluția neolitică” a lui Vere Gordon Childe, originile neoliticului – prin teoriile autohtonistă sau migraționistă, sau teoria mai recentă, cunoscută drept integraționistă.

Legat de discuțiile polemice asupra terminologiei folosite de diferiți autori în desemnarea primei culturi arheologice din faza veche a neoliticului, de pe teritoriul României, A. Tudorie recurge la istoriografie, amintind pe rând contextul apariției unor termeni precum cultura Tisza III, Körös, Criș, Starčevo-Criș, Criș-Starčevo, Protocriș, Precriș sau complex cultural Starčevo-Criș etc.

În privința istoricului problemei, autoarea prezintă diferite etape care au marcat evoluția cercetărilor, una dintre ele fiind prima mențiune a unui fragment ceramic care corespunde caracteristicilor culturii Starčevo-Criș (în accepțiunea actuală a termenului); descoperirea a avut loc în Ungaria, în apropierea localității Szeged, în cursul anului 1873. În continuare sunt enumerate diferite etape ale cercetărilor asupra neoliticului timpuriu în spațiul Transilvaniei, pornind de la descoperirile efectuate de M. Roska în peștera de la Ohaba Ponor – *Bordu Mare* (comuna Pui, județul Hunedoara), ajungând la cele mai recente repertorii, publicate nu demult, în prestigioasa serie de arheologie BAR International Series.

„Cronologia relativă și absolută” (p. 27-31) constituie o altă parte importantă a lucrării, unde sunt aduse precizări asupra sistemului cronologic utilizat, elaborat de către Gh. Lazarovici, unde cultura Starčevo-Criș prezintă patru etape de evoluție, fiecare cu câte trei (IA, IB, IC) sau două subetape (IIA, IIB, IIIA, IIIB, IVA, IVB). Legat de cronologia absolută, în lucrare găsim introduse tabele cu datele radiocarbon existente și cronologia lor actuală, rezultată în urma calibrării acestora, conducând spre precizarea unei etape lungi de evoluție a complexului cultural Starčevo-Criș, care se întinde pe aproximativ 1000 de ani, de la finele mileniului VII a.Chr. și până la mijlocul mileniului VI a.Chr., finalul, după cum bine subliniază autoarea, putând să difere de la un spațiu geografic la altul.

Capitolul „Cultura materială și spirituală” (p. 33-40) abordează tema arhitecturii așezărilor neolitice timpurii din zona Transilvaniei, prin analiza succintă a tipului de habitat și a tipurilor de locuință, de tip bordei, semiadâncită și de suprafață, folosite de comunitățile Starčevo-Criș, concomitent cu analogiile lor din afara arcului intracarpatic. Se fac precizări și în legătură cu existența primelor elemente de fortificare ale așezărilor târzii ale culturii Starčevo-Criș, cum sunt cele întreprinse la Ostrovu Golu, Gornea sau Cârcea.

În privința vieții spirituale, sunt enumerate pe rând principalele tipuri de artefacte, de regulă confecționate din ceramică, de la statuete antropomorfe, zoomorfe, altărașe, la diferite obiecte cu semnificație culturală, cum sunt pintaderele sau vasele antropomorfe care, cel mai probabil, erau utilizate în exercitarea actelor magico-religioase. Tot aici sunt efectuate trimeri la complexe arheologice cu caracter ritualic sau la o parte din descoperirile cu caracter funerar de pe teritoriul Transilvaniei. Privitor la mormintele culturii Starčevo-Criș, este semnalată prezența lor în cadrul așezărilor, între locuințe sau sub acestea, înhumarea fiind cel mai des întâlnită ca rit, iar incinerarea fiind atestată doar într-un singur caz, la Gura Baciului. În contradicție cu numărul semnificativ al materialelor arheologice din cadrul așezărilor sau locuințelor Starčevo-Criș, inventarul mormintelor specifice acestui orizont cultural este extrem de slab reprezentat, adeseori doar prin câteva fragmente ceramice, dispuse asemenea unui „covor”, sub sau peste defunct.

O altă parte a lucrării este dedicată ceramicii, problematica acestui artefact fiind prezentată în două capitole denumite astfel: „Ceramica Preistorică” și „Ceramica culturii Starčevo-Criș în Transilvania”.

În capitolul „Ceramica Preistorică” (p. 41-54) se fac referiri la apariția primelor forme ceramice, rolul lor inițial fiind centrat pe considerente practice (păstrarea hranei, lichide, transport) și mai puțin din nevoia omului preistoric de a găti în ele. Tot aici, autoarea face mențiuni despre diferite încercări de clasificare a formelor ceramice, metodă de la care s-a și pornit în lucrarea de față, unde sunt de amintit și primele întreprinderi de acest gen, semnate de către Gh. Lazarovici și Z. Maxim. Legat de producția ceramicii, A. Tudorie reia într-un mod sintetic principalele etape ale confecționării unui vas în neoliticul timpuriu, pornind de la rezultatele cercetărilor arheologice, etnografice, fizico-chimice sau experimentale.

A doua parte a capitolului are în vedere problema „gestiunii și serierii bazelor de date”, unde se argumentează necesitatea acestui sistem de lucru în arheologie, care reprezintă principala metodă utilizată în lucrarea de față, fiind prezentate programele create sau utilizate în ultimele decenii pentru acest demers – ZEUS, ZEUS 2, APLWin.

Referitor la capitolul cu numărul VI al lucrării, „Ceramica culturii Starčevo-Criș în Transilvania” (p. 55-88), autoarea, după ce efectuează o descriere generală a caracteristicilor acestui tip de artefact în cultura Starčevo-Criș, pentru cele patru faze de evoluție (I-IV), insistă asupra sistemului de lucru folosit în analiza ceramicii, mai exact utilizarea unor „dicționare pentru descrierea materialului ceramic”. În această parte a lucrării sunt prezentate cataloagele alături de codurile aferente pentru ceramică, privitoare la categorie, culoare, amestec, netezire, ardere, tehnică de ornamentare, tipuri de forme, toate însoțite de ilustrație grafică și descrieri.

Ultimul capitol al volumului publicat de A. Tudorie, intitulat „Analize matematico-statistice” (p. 89-177), reprezintă fundamentul lucrării de față, fiind și cel mai lung. Se are în vedere analiza materialului ceramic din complexe, sub aspect: matematico-statistic, comparativ, cantitativ și calitativ. Artefactele ceramice introduse în bazele de date provin în urma cercetărilor arheologice de tip sistematic, preventiv sau din descoperiri întâmplătoare de la: Cerișor – *Peștera Cauce*, Cristian I, Gura Baciului, Iosaș – *Anele*, Miercurea Sibiului – *Petriș*, Sălișteștea – *Str. Drejman nr. 431*, Șeușa – *La cărarea morii* și Turdaș – *Luncă*.

În prelucrarea statistică au fost introduse piese ceramice din complexe arheologice cercetate în siturile enunțate mai sus, în funcție de următoarele criterii: categorie, culoare, amestec, netezire și ardere. Ulterior, datele obținute au fost adăugate

în tabele, iar apoi seriate. Alte tabele conțin analiza comparativă a formelor, respectiv a părților distincte ale unui vas ceramic (buză, fund, toartă, ornament), rezultate în urma extragerilor din bazele de date.

La finalul lucrării găsim concluziile autoarei – „Concluzii” (p. 179-183), elaborate în urma studiului analitic al materialelor ceramice considerate că aparțin celor patru etape ale culturii Starčevo-Criș din spațiul Transilvaniei. Aici sunt reluate o parte din discuțiile anterioare, fiind reliefate rezultatele obținute în urma analizei macroscopice a artefactelor ceramice ce proveneau din siturile enunțate mai sus, dar și după interogările din bazele de date. Nu în ultimul rând este din nou punctată importanța bazelor de date în arheologie, respectiv în compararea unor situații arheologice pentru orizonturi cronologice apropiate, din spații geografice diferite, cu ajutorul calculatorului.

Lucrarea mai este însoțită de: rezumatul în limba engleză „Abstract” (p. 185-191), „Abrevieri Bibliografice” (p. 193), „Bibliografie” (p. 195-215”) și „Anexe” (p. 217-310). Anexele lucrării sunt alcătuite din lista ilustrației care cuprinde planșele și fotografiile materialelor arheologice împreună cu explicațiile lor, la care se adaugă un glosar cu o parte din terminologia folosită în carte.

În privința materialelor ilustrative la care se face trimitere direct sau indirect în textul cărții, precizăm că în recenta apariție editorială întâlnim 54 de figuri numerotate de la „Fig. nr. 1” la „Fig. nr. 54” (tabele, hărți, fotografii, desene, grafice), 87 de planșe numerotate de la „Pl. I” la „Pl. 87” (desene) și 10 fotografii numerotate de la „Foto. nr. 1” la „Foto. nr. 10”. La aceste date mai adăugăm 3 tabele numerotate de la „VII.8” la „VII.10”, 6 tabele de la „VII.10.a” la „VII.10.f”, 37 tabele și 175 de grafice statistice nenumerotate.

În încheiere, dorim să precizăm că publicarea tezei de doctorat „*Aspecte tehnologice ale ceramicii Starčevo-Criș din Transilvania*” de către colega noastră de la Sibiu, A. Tudorie, reprezintă un model și o metodă de lucru în interpretarea artefactelor ceramice specifice neoliticului timpuriu din spațiul Transilvaniei, prin prisma bazelor de date. Desigur, erorile de tehnoredactare sau de altă natură prezente în anumite părți ale lucrării nu minimalizează cu nimic efortul depus de autoare în editarea unuia dintre puținele volume publicate pe problema ceramicii Starčevo-Criș de la nordul Dunării.